

Вознюк Андрій Андрійович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем розкриття та розслідування злочинів Національної академії внутрішніх справ

РОЗПОДІЛ ФУНКЦІЙ І РОЛЕЙ ЗА ОКРЕМИМИ ФОРМАМИ СПІВУЧАСТІ В ЗЛОЧИНІ

Розглянуто особливості розподілу функцій і ролей у групі осіб, групі осіб за попередньою змовою, організованій групі та злочинній організації.

Ключові слова: розподіл функцій; розподіл ролей; група осіб; група осіб за попередньою змовою; організована група; злочинна організація

Рассмотрены особенности распределения функций и ролей в группе лиц, группе лиц по предварительному сговору, организованной группе и преступной организации.

Ключевые слова: распределение функций; распределение ролей; группа лиц; группа лиц за предварительным заговором; организованная группа; преступная организация.

The features of distribution of functions and roles are examined in the group of persons, to the group of persons on a previous concert, to the organized group and criminal organization.

Keywords: distribution of functions; distribution of roles; group of persons; group of persons after a previous plot; organized group; criminal organization.

Однією з ознак злочину, учиненого організованою групою, що закріплена в ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу (КК) України, є розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану, відомого всім її учасникам. Водночас у теорії кримінального права ознакою злочину, учиненого злочинною організацією, вважають розподіл ролей.

Зміст цих ознак у законодавстві не визначено, а в теорії кримінального права його тлумачать по-різному. Тому необхідно встановити зміст термінів “розподіл функцій” і “розподіл ролей” у різних видах злочинних об’єднань – групах осіб, групах осіб за попередньою змовою, організованих групах і злочинних організаціях.

Метою статті є визначення понять “розподіл функцій” і “розподіл ролей”, а також встановлення співвідношення їх змісту в різних видах злочинних об’єднань.

Зазначені питання досліджували такі вчені, як: Д. П. Альошин, В. В. Бедриківський, Н. О. Гуророва, С. В. Дьоменко, Г. П. Жаровська, І. В. Іваненко, М. Г. Іванов, М. Й. Коржанський, М. І. Мельник, А. М. Мельников, М. І. Панов, В. А. Робак, З. А. Тростюк, В. В. Українець, С. Д. Шапченко, Є. В. Фесенко, Н. М. Ярмиш та ін. Однак у судово-слідчій практиці нерідко виникають проблемні питання під час кваліфікації злочинів, учинених злочинними об’єднаннями.

У тлумачному словнику слово “функція” визначено як робота кого-, чого-небудь, обов’язок, коло діяльності когось, чогось; призначення, роль чого-небудь [1, с. 1552]. Визначаючи поняття “функція учасника злочинного об’єднання”, слід ураховувати дві складові: перша – ця робота, обов’язок, коло діяльності пов’язані з учиненням злочину; друга – цю роботу, обов’язок, коло діяльності здійснюють учасники злочинних об’єднань.

Функція учасника злочинного об’єднання – це робота виконавця, організатора, підбурювача, пособника, його обов’язок у злочинній діяльності об’єднання, призначення, роль.

Водночас слово “роль” тлумачать як яку-небудь роботу, заняття, певний вияв себе в чому-небудь; становище, стан, обумовлені певними обставинами; вплив кого-, чого-небудь на щось, чия-небудь участь у чомусь; форма поведінки людини в певній ситуації на виробництві, у системі суспільних або міжособових відносин; ступінь участі, міра впливу, значення в чомусь [1, с. 1274]. В аналізованому випадку ця робота полягає в учиненні злочинів. Ідеться про вияв співучасника в учиненні злочину, його становище у структурі злочинного об’єднання, обумовлене виконуваними функціями.

Таким чином, функція учасника злочинного об’єднання – це його обов’язок, коло діяльності в учиненні злочину, а роль – це його становище в структурі злочинного об’єднання, обумовлене виконуваними функціями. Роль характеризує певну особу як співучасника (виконавця, організатора, підбурювача та пособника).

Термін “розподіл” має кілька значень, зокрема, це дія за значенням розподілити, розподіляти; розташування, розміщення чого-небудь [1]. Розподіляти – означає ділити щось між ким-, чим-небудь, даючи кожному окрему частку; призначати на яку-небудь посаду, роботу; розмішувати, розташовувати кого-небудь десь; розподіляти обов’язки тощо [1].

Розподіл функцій у злочинному об’єднанні – це розподіл обов’язків між його учасниками під час спільного вчинення злочинів.

Розподіл ролей у злочинному об’єднанні – це розподіл обов’язків між різними видами співучасників під час учинення злочинів. Розподіл ролей визначає структуру злочинного об’єднання. Розподіл ролей – це різновид розподілу функцій між різними видами співучасників.

Особливості розподілу функцій і ролей наведено в таблиці.

Таблиця

Розподіл функцій і ролей між учасниками злочинних об’єднань

Ролі	Функції
Виконавець (співвиконавець)	Учинення злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, які, відповідно до закону, не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене
Організатор	Організація вчинення злочину (злочинів)
	Керівництво підготовкою чи вчиненням злочину (злочинів)
	Утворення організованої групи чи злочинної організації
	Керівництво організованою групою чи злочинною організацією
	Забезпечення фінансування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації
Підбурювач	Організація приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації
	Схиляння іншого співучасника до вчинення злочину шляхом умовляння, підкупу, погрози, примусу тощо
Пособник	Сприяння вчиненню злочину іншими співучасниками
	порадами, вказівками, наданням засобів або знарядь, усуненням перешкод
	заздалегідь даною обіцяркою переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети
	іншим чином сприяти приховуванню злочину

Таким чином, у сучасному кримінальному законодавстві закріплено чотири ролі, що визначають вид співучасника, і дев'ять різновидів виконуваних ними функцій. Водночас у теорії кримінального права додатково виокремлюють ролі ініціатора, посередника, лідера, керівника, замовника, учасників організованих злочинних об'єднань, проте дії таких співучасників кваліфікують у межах законодавчо закріплених ролей організатора, виконавця, підбурювача та пособника.

На наш погляд, доцільно виокремити такі *види розподілу функцій і ролей*: розподіл функцій між співвиконавцями (так званий технічний розподіл функцій під час виконання об'єктивної сторони складу злочину) і розподіл ролей між різними видами співучасників. Співвиконавство – це розподіл функцій між виконавцями, а розподіл ролей – це розподіл функцій між різними видами співучасників.

Розподіл функцій може відбуватися в межах однієї чи декількох ролей. Тому доцільно розрізнити два види розподілу функцій:

1. Розподіл функцій у межах однієї ролі. Має місце в тих випадках, коли два й більше співучасників виконують функції одного й того самого співучасника. Це може бути розподіл функцій між двома й більше виконавцями, організаторами, підбурювачами та пособниками. Наприклад, один організатор створив організовану групу та керує нею, а інший – організовує вчинення злочину. Різновидом такого розподілу функцій слід уважати розподіл функцій під час виконання об'єктивної сторони складу злочину (у теорії кримінального права його називають “технічним розподілом функцій”).

2. Розподіл функцій у межах різних ролей (розподіл ролей). Має місце в тих випадках, коли дві й більше особи виконують функції різних співучасників. Наприклад, одна особа керує організованою групою, організовує вчинення злочину (організатор), інша забезпечує співучасників знаряддями та засобами вчинення злочину (пособник), а третя – безпосередньо вчиняє злочини (виконавець). Для цього виду характерні такі варіанти розподілу функцій: між виконавцем й організатором; виконавцем і пособником; виконавцем і підбурювачем; виконавцем, організатором і пособником; виконавцем, організатором і підбурювачем; виконавцем, підбурювачем і пособником. Залежно від складу групи, у кожному варіанті може бути декілька співучасників одного виду.

З'ясувавши зміст понять “розподіл функцій і ролей”, необхідно встановити конкретний їх вид у злочинних об'єднаннях, передбачених ст. 28 КК України.

Для *групи осіб* характерним є лише розподіл функцій між співвиконавцями. Розподілу ролей у цьому разі немає, оскільки за наявності цієї ознаки група перетворюється в інше злочинне об'єднання – групу осіб за попередньою змовою. Це впливає з логічного та системного тлумачення ч. 1 та 2 ст. 28 КК України. Так, у ч. 1 ст. 28 зазначено, що злочин визнають таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови. Тобто для такого злочину характерна лише наявність виконавців.

З приводу розподілу функцій і ролей у *групі осіб за попередньою змовою* в теорії кримінального права точаться дискусії. Одні вчені вважають, що для цієї форми співучасті характерне як співвиконавство, так і співучасть з розподілом ролей (Д. П. Альошин, С. В. Дьоменко, Г. П. Жаровська, М. Г. Іванов, М. І. Панов, З. А. Тростюк, Є. В. Фесенко) [2, с. 116–117; 3, с. 74; 4, с. 183; 5, с. 119; 6, с. 223; 7, с. 260–263; 8, с. 95–99], а інші – лише співвиконавство (М. І. Мельник [9, с. 194], Н. М. Ярмиш [10, с. 57]).

Група осіб за попередньою змовою може характеризуватись як розподілом функцій між співвиконавцями, так і розподілом ролей. Якщо в ч. 1 ст. 28 КК України зазначено, що учасниками групи осіб є лише виконавці, то, згідно з ч. 2 цієї статті, учасниками групи осіб за попередньою змовою можуть бути будь-які особи, що не виключає можливої участі різних видів співучасників. Крім того, попередня змова свідчить про спільне вчинення злочину двох і більше осіб, що може відбуватися як у формі співвиконавства, так і співучасті з розподілом ролей. Наявність розподілу ролей свідчить про зорганізованість групи, однак це не дає підстав визнавати її організованою. Група осіб за попередньою змовою згодом може трансформуватися в організовану групу, однак лише внаслідок набуття всіх ознак останньої, зокрема, появи необхідної кількості учасників, розподілу ролей, спільного для її учасників плану злочинної діяльності та стійкості.

Питання про форми співучасті в *організованій групі* також є дискусійним. Більшість учених (Д. П. Альошин [2, с. 197], Н. О. Гуторова [11, с. 15], М. Й. Коржанський [12, с. 73], А. М. Мельников [13, с. 10]) стверджують, що для організованої групи характерний розподіл ролей. Водночас деякі науковці вважають, що діяльність учасників організованої групи може характеризуватися як розподілом ролей, так і співвиконавством (М. І. Мельник [9, с. 195], М. І. Панов [6, с. 224]).

У частині 3 ст. 28 КК України у визначенні злочину зазначено про розподіл функцій, що дає підстави стверджувати як про технічний розподіл функцій між співвиконавцями, так і розподіл ролей. Водночас факт попередньої зорганізованості в стійке об'єднання свідчить про наявність, крім виконавців, особи, яка керує об'єднанням, тобто виконує функції організатора. Тому слід погодитися з тими вченими, які вважають, що для організованої групи характерний розподіл ролей.

Водночас розподіл ролей в організованій групі має свої особливості, зумовлені обов'язковою наявністю, крім виконавця, такого співучасника, як, організатор. Тобто для організованої групи характерний не будь-який розподіл ролей (наприклад, між виконавцем і пособником чи підбурювачем і виконавцем), а лише такий, що передбачає обов'язкову фігуру організатора.

Для злочинної організації також характерний розподіл ролей. Цю ознаку безпосередньо не зазначено в статті, однак вона впливає з логічного її тлумачення. Так, ієрархічність злочинного об'єднання часто пов'язують з розподілом функцій і ролей між його учасниками: розподілом функцій між учасниками злочинної організації (С. Д. Шапченко) [14, с. 58]; різним розподілом функцій між членами банди (І. В. Іваненко) [15, с. 28]; розподілом ролей (функцій) учасників злочинної організації (В. А. Робак) [16, с. 64–65]; регламентацією прав й обов'язків (Г. П. Жаровська) [4, с. 87].

Дослідник В. В. Бедриківський вважає, що ієрархічна структура злочинної організації є різновидом розподілу функцій [17, с. 49]. В. В. Українець стверджує, що учасники злочинної організації безпосередньо вчиняють тяжкі чи особливо тяжкі злочини спільно – як група з розподілом ролей [18, с. 67].

Таким чином, особливість розподілу ролей у злочинній організації зумовлена ієрархією, що передбачає декілька організаторів, які перебувають на різних рівнях структури об'єднання. Роль організаторів виконують не менше ніж дві особи, які перебувають на різних рівнях ієрархії (особа, яка управляє всією злочинною організацією, та особа, яка управляє структурною частиною). Щонайменше одна особа має виконувати функції виконавця. Теоретично можна припустити, що для розподілу ролей у злочинній організації достатньо трьох осіб (двох організаторів й виконавця), однак на практиці такі об'єднання складаються з п'яти й більше осіб.

Розподіл функцій і ролей може відбуватися на рівні як злочину, так і об'єднання загалом. Якщо у групі осіб і групі осіб за попередньою змовою розподіл функцій стосується злочину, то в організованій групі та злочинній організації – як злочину, так й об'єднання загалом. Для організованих злочинних об'єднань характерний розподіл ролей, однак під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – 220 с.
3. Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дьоменко Сергій Васильович. – Запоріжжя, 2005. – 228 с.
4. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – 211 с.
5. Иванов Н. Г. Понятия и формы соучастия в советском уголовном праве / Иванов Н. Г. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 128 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина : [підруч.] / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
7. Тростюк З. А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочині в Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 260–263.
8. Фесенко Є. В. Форми вчинення злочину за співучасті: проблемні питання / Є. В. Фесенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 3. – С. 95–99.

9. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [5-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
10. Ярмиш Н. М. Проблеми кваліфікації злочинів, учинених групою осіб за попередньою змовою / Н. М. Ярмиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4 (20). – С. 53–58.
11. Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – 23 с.
12. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Коржанський М. Й. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
13. Мельников А. М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мельников Анатолій Миколайович. – Х., 2004. – 184 с.
14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.] ; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.
15. Іваненко І. В. Бандитизм: криминологічне та кримінально-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Іваненко Ігор Володимирович. – О., 2003. – 233 с.
16. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – Х., 2008. – 266 с.
17. Бедриківський В. В. Криминологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бедриківський Володимир Володимирович. – К., 2010. – 235 с.
18. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Українець Віталій Васильович. – К., 2009. – 221 с.